

УДК 784.3 – 029:9

А. С. Даценко

**ВОКАЛЬНИЙ КАМЕРНИЙ АНСАМБЛЬ
(ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)**

Вокальне мистецтво – емоційне та інформаційне розкриття музики вокальними засобами. Спів за складом виконавців розрізняється на сольний (одноголосний), ансамблевий (дует, тріо тощо) та хоровий. У сучасних педагогічних та музикознавчих виданнях є досить багато матеріалів та досліджень з предмету академічного сольного та хорового співу, на відміну від кількості досліджень з вокально-камерного ансамблевого музикування.

Проблемами камерного вокального ансамблю та виконавства займалися музикознавці Б. В. Асаф'єв, В. А. Васіна, Гроссман, В. Є. Ровнер, К. Є. Наумова в контексті аналізу творів та їх історії.

Мета даної статті – привернути увагу студентів-вокалістів та викладачів на недостатньо популярний при навчанні жанр камерного вокального ансамблю та проаналізувати причини непопулярності цього жанру.

Камерний ансамбль – це 1) група виконавців камерної музики, що виступає як єдиний художній колектив; 2) музичний твір для декількох інструменталістів та вокалістів, а також для вокально-інструментальних ансамблів (зазвичай у формі сонатного циклу) [3, с.230].

Для більш ґрунтовного розуміння особливостей камерного ансамблю необхідно звернутися до його історії. На думку Б. Асаф'єва витоки камерного вокального ансамблю у Європі прослідкувати досить важко. Причиною цього є те, що, по-перше, важко встановити хронологію та „выяснить импульсы, вызывающие композитора к их сочинению” [1, с.31]. По-друге, відносна непопулярність цього виду музики у нашій вітчизняній концертній культурі спричинила невелику кількість творів цього жанру. „Идя от вокально-камерных произведений одного композитора к другим, трудно восстановить взаимное влияние и связь” [1, с.31]. За ствердженням В. Є. Ровнера, що спирався на думку М. Успенського, який досліджував давньоруське співоче мистецтво кінця XI – початку XVIII ст. в Росії, цей жанр бере джерело від „Станиц Государевых певчих дьяков” Івана Грозного (XVI ст.) з їхньою унісонно-підголосною манерою виконання [5, с.24].

В своєму дослідженні К. Є. Наумова стверджує, що камерний ансамбль бере свій початок з хорового мистецтва, а також вокальної лірики, російського романсу, який в 1820 роках вже ствердився як самостійний жанр. Але й в той час не створив нових жанрових різновидів, не відкрив нових напрямків у поетичному пласті, а активно

залучав існуючі вокальні жанри [4, с.56]. Разом з тим жанр набув у процесі історичної еволюції свою автономність.

Однією з важливих ролей, зіграних вокальним ансамблем у вітчизняній музичній культурі, можна вважати його синтезуючу функцію при переході від сольного романсу та пісні до світської хорової музики. Засновником цього процесу став О. С. Даргомижський з його „Петербурзькими серенадами”, в цьому ж ряду тріо і квартети Ц. А. Кюї, П. І. Чайковського, Е. Ф. Направника, С. І. Танєєва, А. С. Аренського, О. Т. Гречанінова. Розвиваючись паралельно з романсом, вокальний ансамбль проходить той же шлях перетворення від простого до складного: зокрема, у фактурі, від найпростішого повтору до розвиненої поліфонічної тканини. Інтенаційність жанру природно вписувалася в фоносферу епохи, відбувався взаємовплив з іншими жанрами. Наприклад, дует „Минулих дней очарованье” О. С. Даргомижського послужив ніби образною моделлю передсмертного аріозо Ленського П. І. Чайковського.

XIX століття вважається епохою розквіту російської культури. З цим періодом пов'язаний інтенсивний розвиток усіх художніх стилів та жанрів, в тому числі і вокальних. В період формування національної композиторської школи провідним жанром постає опера, що містить в собі і ансамблеві форми. Вона інтенсивно та гармонійно розвивалася разом з іншими сферами вокальної музики, в тому числі з камерною та хоровою творчістю, як світською, так і духовною. Серед камерних вокальних жанрів своє місце зайняли і ансамблеві п'єси [4, с.89]. Активність російських композиторів XIX ст. у створенні вокальних ансамблів служить підтвердженням їх значущості як, зокрема, для кожного з авторів, так і для саморозвитку жанру. Процес зрівнювання значення сольного та ансамблевого виконавства свідомо і послідовно здійснювався починаючи з творчості М. І. Глінки. Протягом XIX століття, вокальний ансамбль пройшов шлях від двійника романсу до самостійного камерного жанру, наприклад в творчості О. С. Даргомижського, П. І. Чайковського, Н. А. Римського-Корсакова, С. І. Танєєва, О. Т. Гречанінова.

Разом з тим, взаємозв'язок вокального ансамблю з інструментальними ансамблевими формами (особливо на початковому етапі його становлення) здійснювався завдяки транскрипції. В інструментальних транскрипціях використовувався музичний матеріал популярних вокальних ансамблів (найчастіше оперних), і, навпаки, мало місце перекладення відомих інструментальних мелодій для вокальних ансамблів. У такому контексті досить показовим є приклад вокального квартету О. П. Бородіна „Серенада четырёх кавалеров одной даме”.

Вокальний ансамбль у російській музиці яскраво виступає у XIX столітті, але втрачає свою індивідуальність у XX: дворянська естетика була несумісною з культурою нової епохи. Проіснувавши деякий час на накопиченому інтонаційному та образному багажі,

вокальний ансамбль поступився місцем в нових рамках масової культури естрадним жанрам. Драматичність долі камерного вокального ансамблю в ХХ столітті пояснюється рядом причин: з одного боку, естетика жанру (він довгі роки існував як салонний вид творчості) зайшла в суперечність із самим духом культури ХХ століття [4, с.287]. З іншого боку, свою негативну роль зіграла нестабільність виконавських складів. Якщо в інструментальній практиці такі, наприклад, жанри, як струнний квартет, або фортепіанне тріо асоціювалися із закріпленим інструментальним складом, то вокальний квартет міг, крім традиційного, мати будь-яке темброве наповнення.

В наш час не менш істотним чинником втрати індивідуальності цього жанру постає відсутність концертної традиції. Мова йде про те, що не прищепилась практика присвячення ансамблям цілих концертних програм. Причин тому декілька, і сходять вони до вельми різних обставин. По-перше, це відсутність прагнення студентів-вокалістів займатися ансамблевим виконавством та розуміння, що така форма спільного музикування є дуже важливою для формування майбутнього співака. Культура ансамбіста передбачає не тільки ступінь освіченості (в музикантському і загальнокультурному сенсі), а і розвиток психолого-поведінкових особливостей кожного учасника ансамблю. В такому жанрі необхідна тонка виконавська деталізація, володіння чисто хоровими навичками, що ще більше звужує коло зацікавлених виконавців.

По-друге, затвердженню самотності жанру заважає проміжне положення ансамблю в ієрархії вокального виконавства: між сольним і хоровим жанрами. Співаки, виховані в традиції сольного виконавства часом не відчувають необхідності оволодіння майстерністю музикування в вокально-камерному ансамблі. Музикант-інструменталіст бере участь в ансамблях, починаючи з навчання на початковому етапі (в музичній школі), і до моменту закінчення вузу вже володіє багаторічною і різноманітною практикою ансамблевої гри. Співак же починає свою музичну освіту значно пізніше. Зі специфікою ансамблевого співу він, на відміну від інструменталістів, зустрічається тільки в системі вищої музичної освіти. Хорові вокалісти краще володіють ансамблевими навичками, але найчастіше не мають досить яскравих для такого роду діяльності голосів [4, с.190]. Відсутність у навчальному плані більшості вузів випускного іспиту з цього предмету лише стверджує в учневі його нинішню необов'язковість.

По третє, – це проблеми репертуару. На сьогодні недостатньо вивчено і систематизовано як вітчизняні, так і західні класичні твори в жанрі вокального ансамблю. Поповнення репертуару в радянський період здійснювалося в основному за рахунок аранжувань для ансамблів народних пісень, масових пісень (патріотичних, з популярних кінофільмів, вистав тощо) [2, с.235]. До кінця ХХ століття замкнулося коло причинно-наслідкових зв'язків: композитори не пишуть вокально-ансамблеву музику, тому що немає стійких виконавських колективів.

В останні тридцятиріччя ХХ ст. лише кілька вокальних ансамблів, що мали регулярну концертну практику, постійно функціонували як стабільні колективи. Наприклад, колективи, що виконували не естрадну музику: „Мадригал”, під керуванням А. Волконського, чоловічий вокальний квартет солістів Державного академічного російського хору під управлінням І. Воронова, чоловічий квартет „Росс-антик” та інші. Вокальні ансамблі цього періоду при всій їх характерності та самобутності все ж не стали активними стимуляторами в народженні нового.

В певній мірі ця функція лягла на плечі камерних колективів, які у тому числі сприяли відродженню вітчизняної духовної музики. Майже одночасно (80-90-ті рр. ХХ ст.) виник ряд хорів камерного складу, що носять умовну назву ансамблів [4, с.111]. На думку П. Г. Чеснокова, склади, що кількісно сходять до дванадцяти співаків, належать до камерних хорів [6, с.29].

Подібні колективи, за аналогією з інструментальним складом ансамблів, – швидше хорові ансамблі, які прагнуть до індивідуалізації кожного співака, в силу чого нерідко оголошують себе ансамблями солістів. Із стійких колективів подібного роду назвемо: чоловічий вокальний ансамбль „Древнерусский распев” (керівник А. Грінденко, м. Москва); ансамбль старовинної російської музики „Сирин” (керівник А. Котов); ансамбль „Сретение” (керівник І. Сахно, м. Харків). Деякі ансамблі не тільки пропагують, а й заново відкривають забуті сторінки вітчизняної духовної спадщини, ведучи по суті дослідницьку роботу, як вищезазвані Грінденко та Котов, які працюють в унікальному жанрі виконання давньоруських духовних і паралітургійних співів у аутентичній манері.

Відродитися в своєму первинному значенні вокальний ансамбль намагається в останній третині ХХ століття, природно відчуваючи вплив нових форм у мистецтві. Особливо помітною стає театралізація жанру. Разом з тим, і в новому звуковому контексті не можна не відзначити цілющого впливу на стилістику сучасного вокального ансамблю великих зразків класики, насамперед, ансамблів О.С. Даргомижського, О. П. Бородіна, П. І. Чайковського, Н. А. Римського-Корсакова, С. І. Танєєва, О. Т. Гречанінова.

Прослідкувавши основні історичні віхи вітчизняного вокально-камерного ансамблевого виконавства ми прийшли до таких висновків. Камерний вокальний ансамбль є невід’ємною частиною музичної культури та несе в собі риси як сольного, так і хорового виконання. Але, на превеликий жаль, він є не досить популярним через певні історичні умови, як то невелика кількість творів, написаних у цьому жанрі порівняно з оперним та концертно-камерним репертуаром. Виходячи з цього, вокальні ансамблеві твори достатньо рідко виконуються на сцені, крім того цей жанр передбачає тонку виконавську деталізацію, володіння чисто хоровими навичками. Також негативним чинником непопулярності

жанру є те, що у сучасних музичних навчальних закладах навантаження з цього предмету є дуже малим.

Список використаної літератури

1. Асафьев Б. В. О хоровом искусстве : сб. статей / сост. А. Павлова-Арбенина. – Л. : Музыка, 1980. – 216 с. **2. Васина-Гроссман В. А.** Мастера советского романса. – М. : Музыка, 1980. – 314 с. **3. Большой** энциклопедический словарь / [гл. ред. Г. В. Келдыш]. – М. : НИ „Большая Российская энциклопедия”, 1998. – 672с. **4. Наумова Е. Е.** Камерный вокальный ансамбль в русской музыке : история и типология жанра : дис. ... канд. искусств : 17.00.02. / Наумова Екатерина Евгениевна– М., 2002. – 374 с. **5. Ровнер В. Е.** Исполнительская традиция вокальных ансамблей в русской музыкальной культуре / В. Е. Ровнер. — Л. Музыка, 1988. — 132 с. **6. Чесноков П. Г.** Хор и управление им : пособие для хоровых дирижеров / П. Г. Чесноков. – М. : Государственное музыкальное издательство, 1961. – 241 с.

Даценко А. С. Вокальний камерний ансамбль (історичний аспект)

В статті автор привертає увагу студентів-співаків і викладачів до жанру камерного вокального ансамблю та виконавства. Висвітлюються історичні умови його виникнення та еволюції, а також вплив камерного вокального ансамблю на інші жанри музики і навпаки.

Спираючись на дослідження музикознавців, автор намагається виявити причини непопулярності цього жанру у сучасному виконавстві. На сьогоднішній день, як національна, так і західна класика в жанрі вокального ансамблю були вивчені і класифіковані.

Ключові слова: камерний ансамбль, спів, вокальне мистецтво, вокальний ансамбль.

Даценко А.С. Вокальный камерный ансамбль (исторический аспект)

В статье автор обращает внимание студентов-вокалистов и преподавателей на жанр камерного вокального ансамбля и исполнительства. Освещаются исторические условия его возникновения и эволюции, а также влияние камерного вокального ансамбля на другие жанры музыки и наоборот.

Опираясь на исследования музыковедов, автор пытается выявить причины непопулярности этого жанра в современной исполнительской практике. На сегодняшний день, как национальная, так и западная классика в жанре вокального ансамбля не были изучены и классифицированы.

Ключевые слова: камерный ансамбль, пение, вокальное искусство, вокальный ансамбль.

Datsenko A.S. Vocal Chamber Ensemble (Historical Aspects)

The author draws the attention of the students and teachers of singing to the genre of chamber vocal ensemble and performance. In modern teaching and musicological publications there are a lot of academic researches on the subject of solo and choral singing, as opposed to researches on vocal chamber ensemble music. Chamber Vocal Ensemble is an integral part of music culture. It has the features of both solo and choral singing. But, unfortunately, it is not very popular because of certain historical conditions, such as a small number of works written in this genre, as compared with the opera and concert-chamber concerts.

Therefore it is necessary to highlight these historical conditions of its origin and evolution, and the interaction of chamber vocal ensemble with other genres of music. Based on research by musicologists, the author tries to identify the reasons for the unpopularity of this genre in modern performance practice. For today, both national and Western classics in the genre of vocal ensemble not had been studied and classified.

Ensemblist culture includes not only the degree of education (in musical and general cultural sense), but also the development of psychological and behavioral characteristics of each member of the ensemble. In this genre of performing fine detail is required, knowledge of pure choral skills, which further narrows the range of interested performers.

One of the important roles played by the vocal ensemble in the national musical culture is the synthesis function in the transition from a solo song and lyrics of the secular choral music.

Key words: chamber ensemble, singing, vocal art, vocal ensemble.

Стаття надійшла до редакції 16.02.2013 р.

Прийнято до друку 31.05.2013 р.

Рецензент: к. п. н., доцент Воєводіна Л. П.

УДК 38:378

А. О. Лаврентьєв

**ВПЛИВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА ФОРМУВАННЯ
ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ**

Людина споконвіку прагне до краси. Немає такого народу, якому невідомо було б почуття прекрасного. Мистецтво дає свої відповіді на запити часу, але відповіді ці здатна почути і використовувати їх у своєму житті і діяльності лише естетично розвинена та творча особистість. В. Г. Белінський зазначав, що в пізнанні навколишнього світу є два шляхи: шлях наукового пізнання й пізнання засобами мистецтва. Він вказував, що вчений говорить фактами, силлогізмами, поняттями, а